

Competentieonderwijs – een grootschalig experiment op mensen

Door A.M. Oudemans en Th.C.W. Oudemans

A.M. Oudemans is medeoprichter en secretaris van “Beter Onderwijs Nederland” en docent economie aan de Hogeschool van Amsterdam en de Universiteit van Amsterdam.

Th.C.W. Oudemans beheert de website www.filosofie.info en is universitair hoofddocent aan de faculteit wijsbegeerte van de Universiteit Leiden. In hun bijdrage schetsen de auteurs de kaders en consequenties van competentieleren zowel vanuit het perspectief van de gelijkheidsideologie als vanuit economisch perspectief.

Onderwijs is overdracht van kennis, van een leraar met autoriteit aan een leerling die daaraan ondergeschikt is. Dat was onderwijs.

Onderwijs als kennisoverdracht staat onder druk. Waarom?

- Het druist in tegen de gelijkheidsgedachte.
- Het is economisch onrendabel.

In het midden van de jaren negentig van de vorige eeuw deed het competentieleren zijn intrede. De grondgedachte hiervan is: kennis is te omvangrijk om geleerd te worden. En verandert voortdurend. Daarom moet onderwijs niet langer overdracht van kennis zijn, maar het verkrijgen van de vaardigheid tot leren. Het leerproces wordt belangrijker dan de geleerde inhoud. Dit proces speelt zich af in groepsverband, via het opzoeken van informatie op het internet en in de bibliotheek. De leraar is geen docent maar procesbegeleider.

Het competentieonderwijs verenigt het beste van twee werelden.

- Het voldoet aan de gelijkheidsgedachte. De leraar is niet langer de betere weter. Leraar en leerling staan op hetzelfde niveau. Verschillen tussen leerlingen verdwijnen.
- Het voldoet aan de eisen van economische efficiency.

Intmiddels is het competentieonderwijs op grote schaal ingevoerd in Nederland. Is er nagedacht over de uitgangspunten en consequenties van dit onderwijs?

In 1993 wordt de regering geadviseerd om het voortgezet onderwijs drastisch te veranderen. Centraal stond het begrip ‘zelfstandig leren’. De nadruk kwam te liggen op ‘het hebben en ontwikkelen van praktische en sociale vaardigheden’.

Het onderwijs ging zich meer richten op het leerproces zelf, op het proces van kennisverwerving door de leerling.

Dit advies is overgenomen door de staatssecretaris en in 1999 ingevoerd op alle scholen voor voortgezet onderwijs (zie Van der Werf, Leren in het Studiehuis, 2005).

Een KNAW commissie zegt in 2003 over het voortgezet onderwijs: ‘Leerlingen leren te leren, daar is de tweede fase voor bedoeld’.

Het platform beroepsonderwijs van het ministerie zegt in het rapport Zonder Drempels: ‘Vanaf 2005 moeten alle opleidingen binnen het VMBO en het MBO op competenties gebaseerd zijn.’

De vice-voorzitter van het Nederlands-Vlaams Accreditatie Orgaan voor HBO en Wetenschappelijk onderwijs zegt in 2003: ‘Sinds enkele jaren spreken wij over competenties als beoogd einddoel. Niet meer de onderwijsprestatie staat centraal maar in de praktijk kunnen functioneren.’

Onderzoek naar de effecten van het competentieleren is nauwelijks verricht. Het is ingevoerd op grond van ideologische en economische motieven. Wat de gevolgen voor leerling en leraar zijn, is niet in kaart gebracht.

Van der Werf zegt in haar oratie: ‘Het is verbijsterend dat een gerenommeerde organisatie als de KNAW zo kritiekloos de ideologie van het nieuwe leren omarmt, zonder ook maar enige vraagtekens te plaatsen bij de wetenschappelijke onderbouwing ervan.’

‘Het belang van zelfsturend leren ... is nooit aangetoond, noch in enig serieuze te nemen sociaal-wetenschappelijke theorie gehypothetiseerd. Kortom, zo de samenleving het nieuwe leren al wenst, dan zijn er nauwelijks argumenten voorhanden die deze wens kunnen onderbouwen. Het nieuwe leren wordt duidelijk geïnspireerd door ideologische opvattingen’.

Competentieleren is een ideologisch gemotiveerd grootschalig experiment op mensen. Over de kaders en consequenties ervan kan worden nagedacht. Dat wordt in dit stuk gedaan. Eerst komt de ideologie van de gelijkheid aan bod. Daarna de economie.

1 Competentieonderwijs en gelijkheid.

Wie twijfelt vandaag de dag aan de gelijkheidsideologie, eerbiedwaardige erfenis van de Franse revolutie? Deze ideologie hoopt dat mensen niet alleen qua rechten en plichten van nature gelijk zijn, maar ook qua vaardigheden en intellect.

:: NIEUW EN OUD LEREN

Op de website van de KPC groep staat: 'Als kinderen voldoende kansen krijgen om zich in overeenstemming met eigen emoties en behoeften te ontwikkelen, hebben zij alles in zich om te worden tot wie ze willen en kunnen zijn.'

In de praktijk van het onderwijs heerste ongelijkheid. Het ene kind deed het beter dan het andere. De leraar was autoriteit.

Het competentieonderwijs heft deze vormen van ongelijkheid op: niet het intellectueel vermogen van kinderen staat centraal, maar hun sociale competenties: leren te leren, communiceren, verantwoordelijkheid, zelfstandig werken, samenwerken en creativiteit. Dit kan even gemakkelijk van VMBO leerlingen gevraagd als in het voorbereidend wetenschappelijk onderwijs en aan de universiteit.

De website van de KPC groep, een van de vele competentiegerichte quango's die Nederland rijk is: 'Nog steeds denken we dat iets pas "waar" is als het op papier staat. Net zo ouderwets is een onderwijsstelsel waarin het leren plaatsvindt op basis van een complex stelsel van toetsen, examens en regels met als doel leerlingen te rangschikken op de lijn van dom naar knap. Wie als knap uit de bus komt, mag verder leren en kan zich een hogere maatschappelijke positie verwerven.'

'We hechten steeds meer belang aan de waarde die eigen wijsheid toevoegt aan boekenwijsheid. Persoonlijke ervaring en intuïtie zijn soms net zo belangrijk als algemene kennis en kunde. Kennis zit niet meer alleen in hoofd en boeken, maar ook in hart en hand; in producten en handelingen. Bovendien wordt kennis niet alleen meer overgedragen, maar ook gedeeld in groepen en netwerken.'

Tegenover gelijkgeschakelde leerlingen staan gelijkgeschakelde leraren. Zij hoeven geen vakinhoudelijke kennis te hebben, maar kunnen volstaan met het hebben van hart voor de ontwikkeling van hun pupillen.

De KPC groep zegt: 'Je hoeft dus echt niet over een enorme batterij diploma's te beschikken, als je maar hart voor de zaak hebt, enthousiast bent, actief wilt meedenken en ervoor zorgt niet in oude routines te vervallen.'

Op dezelfde website: 'Geen docenten meer, maar trainers en tutors in kernteams die borg staan voor overzichtelijke pedagogische eenheden. Geen afzonderlijke vakken meer, maar vakoverstijgend en probleemgestuurd werken, waarin het leerproces en de persoonlijke ontwikkeling van leerlingen centraal staan.'

Ten slotte zijn niet alleen de leerlingen onderling en de leraren onderling gelijkgeschakeld, maar is ook de verhouding van leraar en leerling ontdaan van ieder niveauverschil.

De KPC groep zegt: 'Uit respect voor de eigen ontwikkeling van kinderen grijpen volwassenen in dat proces niet sturend in. Dat betekent in de concrete schoolse situatie dat leerkrachten en leidsters in een niet-directieve relatie tot de kinderen staan.'

De Vereniging van Schooldecanen en leerlingbegeleiders zegt: 'Het leren moet plaatsvinden in een contextrijke omgeving waarbij het

een belangrijke plaats inneemt, waarbij de leerling centraal staat en verantwoordelijk is voor zijn eigen leerproces en waarin een doorlopende leerlijn moet komen voor de hele beroepskolom: van vmbo, via mbo tot en met hbo. De docent krijgt vooral de rol van coach. Dat alles bij elkaar leidt tot een competentiegerichte kwalificatiestructuur.

Uit alles blijkt: de gewenste ideologische eenwording van leerling, docent en van de verhouding tussen beide wordt dankzij het competentieonderwijs een gerealiseerde utopie.

Wat zijn de consequenties van dit grootschalig ideologisch experiment op mensen?

Leerlingen

- Leerlingen ontbreekt het aan elementaire kennis van de Nederlandse taal, van andere talen, van spellen, van (hoofd)rekenen en economie.
- Zij verkeren in de waan dat zij zonder inspanningen te leveren, zonder tegen hun verlangens in te gaan, zonder te leren niettemin heel wat mans zijn.
- Zij zullen in het algemeen niet op hun eigen niveau presteren omdat de dwang daartoe ontbreekt.
- Zij oefenen druk uit op hun leraren met betrekking tot leerstof en beoordeling. Zij zijn immers hun gelijken. Zij zullen waar mogelijk de cijfers omhoog halen en het niveau omlaag.

Leraren

- Leraren oefenen geen vak uit en worden procesbewakers zonder vakinhoudelijke kennis.
- Hun niveau daalt jaarlijks. Het aantal onbevoegden neemt toe.
- Leraren, die immers niets hoeven te kunnen, staan onderaan de bureaucratische beslissingspiramide.
- Leraren moeten onderhandelen met leerlingen en hun ouders in plaats van les te geven.
- Zij geven steeds minder les en zijn steeds meer bezig met betutoren, begeleiden, het oplossen van sociale en psychologische problemen en het weerstand bieden aan de chantagemogelijkheden die leerlingen daardoor in overvloed bezitten.

Het onderwijs

- Bij alle onderwijsvormen worden niveau-eisen sluipend verlaagd. Zo worden jaarlijks de examen-eisen van de middelbare scholen via normverlagingen aangepast aan het voortdurend dalende niveau van de prestaties.

In haar oratie zegt Van der Werf: 'Vanaf het schooljaar 2005/6 zal het verplichte examenprogramma in de tweede fase aanzienlijk worden verlicht en daarmee zal er meer ruimte komen voor scholen om het 'nieuwe leren' in de praktijk vorm te geven.'

:: NIEUW EN OUD LEREN

Aan het hbo is het verwerven van een hbo Bachelordiploma Small Business of Financieel Management mogelijk zonder het doen van tentamens.

Universitaire studies in de letteren of wijsbegeerte leveren afgestudeerden af die niet kunnen spellen, geen zinnen kunnen construeren, niet kunnen lezen of schrijven, geen talen kennen behalve het steenkolenengels waarin ze zich werelddburgers wanen.

2 Competentieleren en economie

Competentieleren combineert het beste van twee werelden. Het wordt niet alleen gemotiveerd door de democratische ideologie van de gelijkheid, maar ook door die van de economie. De onderwijsinstellingen waarin o zo mooie kinderzielen tot ontplooiing komen, zijn tegelijkertijd quasi-bedrijven die productie moeten leveren op een zo goedkoop mogelijke manier in het kader van het eigen overleven in onderlinge concurrentie.

Dankzij de strijd om het bestaan van de onderwijsinstellingen onderling worden ouders, kinderen en studenten beschouwd als consumenten die het voor het zeggen hebben met betrekking tot het onderwijs dat hun het beste aanstaat.

Zij zijn economisch zelfstandig – zoals de competentiegerichte leerling zelfstandig heet te zijn.

Zo passen het competieteren en het onderwijs als economische machinerie wonderwel bij elkaar:

- Omdat er geen docenten met vakkennis nodig zijn dalen de salariskosten.
- Het aantal uren dat daadwerkelijk besteed wordt aan onderwijs kan drastisch dalen.
- Omdat onderwijsinstellingen onderling concurreren moeten zij zo min mogelijk uitval hebben. Omdat competentie door iedereen gemakkelijk te leren is en gebrek aan kennis wordt gemaskeerd, wordt uitval tot een minimum teruggebracht.
- Dit wordt gestimuleerd door de bekostigingsstructuur van het onderwijs: hoe sneller er wordt afgestudeerd en hoe minder uitval er gegeneerd wordt, des te hoger de opbrengst van een student. Dankzij het competentieonderwijs is toetsing zo vervaagd en onbelangrijk geworden dat de doelen van 'studeerbaarheid' gemakkelijk gehaald kunnen worden, ten koste van het kennisniveau.
- Ouders kunnen met een gerust hart hun geestelijk minder begaafde kinderen naar school sturen: competentie is voor iedereen te verkrijgen. Het gevaar van mislukken is tot een minimum beperkt.

De voorzitter van de Haagse Hogeschool formuleert het zo: 'De outputbekostiging die begin 90'er jaren in het hoger onderwijs is ingevoerd, heeft tot een verhevigde strijd om de student geleid. Hogescholen moesten rendement behalen en studieprogramma's

moesten op grote schaal 'studeerbaar' worden. Daar zijn honderden miljoenen overheidsgeld ingestopt. De studeerbaarheid. Als ik het resultaat zie, word ik niet vrolijk. In ieder geval is het aantal lessen, het aantal contacturen flink afgenomen. Ook de student-docent-ratio is meestal door bezuinigingen fors verslechterd.

Inmiddels is duidelijk dat het bedrijfsleven met zelfingenomen nitwitten weinig op heeft.

Het zorgt op grote schaal voor eigen opleidingen of trekt mensen aan uit het buitenland.

3 Conclusie

Het competentieonderwijs is het product van de gelijkheidsideologie in combinatie met de bedrijfsideologie. De gevolgen van dit grootschalig experiment op mensen zijn nauwelijks te overzien.

Het volgende ligt voor de hand:

Een generatie van niet-werkende zelfingenomen nitwitten is op komst.

Zij beseffen niet dat zij in hun democratisch verworven gelijk-schakeling links en rechts zullen worden ingehaald door minder ideologisch gemotiveerde concurrenten.

Leraren zullen er niet meer zijn: wie heeft zin om zijn vakgebied te verkwanselen voor een dubieuze sociaal-psychologische begeleidingsrol van zelfingenomen jongeren die hem ieder moment van de dag onder druk kunnen zetten dankzij hun status van bewuste consumenten?

Het economisch gewin van het experiment beperkt zich tot de korte termijn.

De bezuinigingen op kennisoverdracht zullen op de lange duur een ondermijning vormen van het nationaal concurrentievermogen.

Landen die niet bevangen zijn door de ideologie van de gelijkheid zullen een voorsprong krijgen.

Opkomende Aziatische mogendheden hebben van deze ideologie in het geheel geen last.

Het initiatief van *Beter Onderwijs Nederland* verdient ondersteuning. Deze vereniging geeft aan dat goed onderwijs minimaal een hoog opgeleide docent vraagt die leerlingen en studenten instrueert.

In hoeverre het mogelijk is om de doelstellingen van deze vereniging te handhaven zonder te vervallen in een conservatieve nostalgie die de alom heersende gelijkheid zou willen terugdraaien – dat zal de toekomst leren.

Of krijgt Nietzsche gelijk, dat het oude Europa op den duur nog zal bestaan uit een vijftiental boeken? ■